

KUTUBXONALARDAGI BADIY ADABIYOTLAR VOSITASIDA
BOLALAR BOG'LANGAN NUTQNI RIVOJLANTIRISH
TEXNOLOGIYASI

Karimova Z.A.

*Toshkent shahar Yakkasaroy tuman Axborot-kutubxona markazi
Fondlarni to'ldirish, saqlash va ularga ishlov berish xizmati rahbari.*

Tayanch so'zlar: *adabiyot, nutq, bolalar, jonkuyarlik, ertak, hikoya, obraz, yil fasllari, asar, rassomlar, ona shahri, tasavvur, ko'rgazma, qobiliyat.*

Ключевые слова: *литература, речь, дети, задор, сказка, рассказ, образ, времена года, произведение, художники, родной город, воображение, выставка, талант.*

Key words: *literature, speech, children, fervor, fairy tale, story, image, seasons, work, artists, hometown, Imagination, exhibition, ability.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Badiiy adabiyotlar vositasida bog'langan nutqni rivojlantirish texnologiyalari o'rganilgan. Shu bilan birgalikda, maqolada hikoya, ertak, asarlar yordamida bolalarning nutqini rivojlantirish mazmuni tahlil qilingan.*

Аннотация: *В данной статье рассмотрены технологии развития связной речи средствами художественной литературы. Вместе с тем в статье проанализировано содержание развития речи детей с помощью рассказа, сказки, произведений.*

Annotation: *This article discusses technologies for the development of connected speech through the medium of fiction are studied. Together with this, the article analyzes the content of the development of the speech of children with the help of stories, fairy tales, works.*

Bugungi kunda bolalar nutqini rivojlantirish maqsadida mazkur faoliyatga tegishli meyoriy-huquqiy hujjatlar mavjud bulardan: O'zbekiston Respublikasi

Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 - sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi, 2017 yil 30 sentyabrdagi PF-5198-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari, Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 19 iyuldagi 528-sonli "Maktabgacha ta'lim muassasalarining faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017 yil 9 sentyabrdagi PQ-3261-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori ham so'zimizning yaqqol isboti. Bolalarning biron-bir narsa, hodisa haqidagi bilimlari qanchalik yuqori va xilma-xil bo'lsa, ularning fikrlash doiralari shuncha darajada keng bo'ladi. Maktab yoshidagi bolalar o'rtasida taxlilar o'tkazilganda 56 natijalarni sifati jixatidan taxlilda shuni ko'rstadiki , eng ko'p fikr bildirishlar hajmi sevimli ertaklarni aytib berish hissasiga, eng kami esa, o'z shaxsiy tajribasidan kelib chiqib, hikoya qilish hissasiga to'g'ri keldi.

Bolalarda nutqni to'g'ri rivojlanishi uchun hikoya turli mazmundagi bilimlar obrazli tarzda taqdim etiladi bolalar uchun hikoyalar kundalik voqealar, yil fasllari, yozuvchilar, rassomlar, ona shahri haqida bo'lishi mumkun. Hikoya qilish uchun material sifatida badiiy asarlardan foydalanish mumkun. Ayniqsa, bolalar uchun tarbiyachining shaxsiy tajribasi bilan bog'liq hikoyalar qiziqarlidir: "mening bog'cham", "mening oilam", "mening sevimli o'yinchog'im" va boshqalar. Hikoyani tushunish qobiliyati, ya'ni tinglay olish, mazmuniga munosabat bildirga olish, savollarga javob berish, oddiy qayta aytib berish uch yoshdan boshlab paydo bo'ladi. Hikoyada turli mazmundagi bilimlar obrazli shaklda taqdim etiladi. Bolalar uchun hikoyalar kundalik voqealar, yil fasllari, yozuvchilar, rassomlar, ona shahri haqida bo'lishi mumkin. Hikoya qilish uchun material sifatida badiiy asarlardan foydalanish mumkin. Ayniqsa, bolalar uchun tarbiyachining shaxsiy tajribasi bilan bog'liq hikoyalar qiziqarlidir: "mening bog'cham", "mening oilam", "mening sevimli o'yinchog'im" va boshqalar. Hikoyani tushunish qobiliyati, ya'ni tinglay olish, mazmuniga munosabat bildirga olish, savollarga javob berish, oddiy qayta aytib berish uch yoshdan boshlab paydo bo'ladi. Kichik guruhlarda hikoya ko'rgazmali materiallarni (narsa-buyumlar, ularning tasviri) namoyish qilish bilan birga qo'shib

olib boriladi. Ko'rgazmali materiallardan bolalar tasavvurga ega bo'lmagan voqea hodisalar haqida hikoya qilinganda o'rta va katta maktabgacha yosh guruhlarida ham foydalaniladi. Biroq, katta guruhlarda hikoya qilish jarayonida ko'rgazmali materiallardan keragidan ortiqcha foydalanish tavsiya etilmaydi. Chunki bolalarni so'z yordamida fikrlashga o'rgatish, ularda fazoviy tasavvurni rivojlantirish lozim.

Hikoya – biror voqea, hodisani kengaytirib bayon qilishdir. Bolalarga ertak va hikoyalar aytib berish usullari. Hikoya tuzish jarayonida bolalarning narsalarni ko'rib idrok etishi, eslab hikoya qilish, tasavvur etib hikoya qilish kabi qismlarga bo'linadi. Ko'rgan narsalarni idrok etib yoki eslab hikoya qilish aniq materiallar asosida tuziladi. Ulardan tasavvur etib hikoya qilish – ijodkorlikni talab qiladi. Bu hikoyalarning hammasi ham nutqning bog'liqligi va maqsadga yo'naltirilganligi bilan muhimdir. Hikoya qilish usullari xilma-xildir. Jumladan, tarbiyachi tomonidan hikoyaning qisqacha namunasi berilishi mumkin. Bunda hikoyaning bir qismi tuziladi yoki o'yin tarzida bayon etiladi. Badiiy asarni sahnalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari. Sahnalashtirish o'yinlari, bu bolalarning mustaqil ijodiy o'yin turi bo'lib, unda badiiy asar va hikoyalar bolalar tomonidan rollarga bo'lib ijro etiladi. Bu o'yinlar bolalarda Iroda, intizom va o'z xatti harakatlarini boshqara olish, boshqalarning harakatlari bilan hisoblashish kabi ijobiy ma'naviy xislatlarni shakllantiradi. Sahnalashtirish o'yinlarida bolalar o'yin jarayoniga kirib boradilar, voqea va ertak qahramonlarining ichki hayotiga bevosita aloqador bo'lgan qahramonlik, jasurlik, Mehribonlik, jonbozlik, jonkuyarlik kabi ijobiy fazilatlarni o'zlarida yaqqol namoyon qiladilar. Bu jarayonda bolalarning nutq faolligi, lug'at boyligi, dunyoqarashi kengayib boradi. Sahnalashtirish uchun badiiy asar, ertaklar tanlash katta yoshdagilardan bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, istaklarini hisobga olishni talab etadi. Adabiy asarlarni tanlashda quyidagi talablar qo'yiladi: 1. Mazmunining g'oyaviy-ma'naviy barkamolligi. 2. Badiiy jihatdan mazmundorligi. 3. Asardagi qatnashchi va rollarning soni (qancha ko'p bo'lsa, asar shuncha ahamiyatlidir). 4. Mazmuni yaxshi bo'lishi bilan birga, unda harakat turlarining ham ko'p bo'lishi. 5. Ifodali o'qishga mos bo'lishi. 6. Mazmuni qiziqarli, hayot bilan bog'langan bolalarning ijodiy qobiliyatlarini yanada takomillashtirishda qurilish

materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlarning roli kattadir. Pedagoglardan Z.V. Lishtvan, V.G. Nechaeva o'z tadqiqotlarida qurish-yasash o'yinlarining o'ziga xos tomonlari va ahamiyatini yoritib berganlar. Bolalar nashriyotlari badiiy asarlarni sahnalashtirish uchun xalq ertaklariga siluetlar, teatr-kitoblar, panoramakitoblar kabi turli ko'rinishdagi ko'rgazmali qo'llanmalarni chop etmoqdalar.

Shunday qilib, Xalq og'zaki poetik ijodidagi eng boy va rang-barang janrlardan biri ertakdir. Ertak xalq turmushi, urinishi, mehnati, yuksak ideallariga maskanligi, xullas, xalq hayotining barcha jabhalari bilan uzviy bog'langanligi bilan ham g'oyatda e'tiborlidir. Zero, ertaklar hech vaqt bekorchi, ermak narsalar bo'lmay, ular hamma vaqt zo'r ijtimoiy va tarixiy ahamiyatga egadir. Bahaybat maxluqlar haqida hikoya qiluvchi ertak va afsonalarda u yoki bu davrning ijtimoiy, hayotiy kurashlari, xalq manfaatlari o'zining badiiy ifodasini topgan. Ana shu buloq singari jo'shqin, ummondek tubsiz, bebaho xazina bo'lmish ertak o'zining g'oyaviy mazmuni, badiiy qudrati bilan hamisha mehnat ahlini o'ziga maftun etib kelgan. Ertakning muhim xususiyatlaridan biri uning har doim xalq hayoti, kurashi, tarixi, psixologiyasi, dunyoqarashi, urfodatlari bilan juda yaqin bog'langan bo'lishi, insonlarga axloqiy va ma'naviy yo'ldosh bo'lib kelishidadir. Ertak — insonning ma'naviy va jismoniy kuchiga ishonch ruhi bilan to'lib-toshgan. U insonga butun Real va tabiatdan tashqari kuchlarning bo'ysunganini ifodalaydi. Ertaklarda inson tabiat va ijtimoiy hayotda o'ziga dushman bo'lgan kuchlarga qarshi kurashda doimo g'olib chiqadi. Xalq o'z ertaklarida badiiy obrazlar orqali o'z dunyoqarashi, axloq normalari va boshqa ijtimoiy masalalarni o'rta qo'ygan va o'zicha hal etgan.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. [Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори “Республика аҳолисининг ахборот-кутубхона билан таъминлаш ташкил этиш тўғрисида” //Маърифат:2006. 21 июн.](#)
2. Марина, Н. The public Library of the future: Qualitative and Quantitative Methods in Libraries/ Nikta Marina; Christos Karydis.-Vol 9 № 4(2020). - December Issue 2020.
3. <https://dzen.ru/list/education/obuchenie-angliiskomu-iazyku-v-biblioteke>

4. <https://lex.uz/docs/-5426736?ONDATE=20.05.2021%2000>
5. <https://statisticsanddata.org/data/the-most-spoken-languages-2023>
6. <https://kun.uz/97865651>
7. <https://uz.wikipedia.org/wiki>
8. <https://fb.watch/o9GNicOdBK/>
9. <https://xabar.uz/uz/madaniyat/>
10. <https://renessans-edu.uz/files/books/2023-12-18-04-44-a7e632db70c8bafbe71604d4a375cf85.pdf>
11. <https://scienceweb.uz/>